

RAPPORT 2012:27

MUNSÖ KYRKA

Antikvarisk medverkan vid invändig restaurering av
Munsö kyrka. Munsö socken, Ekerö kommun, Uppland.

Hedvig Bellberg

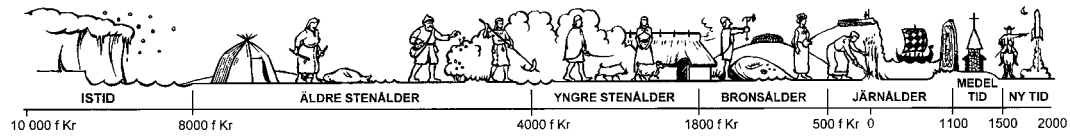
Munsö kyrka

Antikvarisk medverkan vid invändig restaurering av Munsö kyrka.
Munsö socken, Ekerö kommun, Uppland

Rapport 2012:27

Hedvig Bellberg

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum

Produktion: Stockholms läns museum.

Omslagsbild: Bland annat foto av tre helgonfigurer föreställande Maria Magdalena, Maria med Jesusbarnet och Katarina av Alexandria placerade i nischen i det igensatta medeltida norrfönstret, Lp_2012_00227. Foto: H. Bellberg.

Övriga foton återkommer på sidor: 17, 23, 10, 12. Foto: H. Bellberg.

Redaktionell bearbetning: Johanna Eklöv.

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133.

Nacka 2012

Innehåll

Administrativa uppgifter.....	6
Sammanfattning av utförda åtgärder	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	8
Utförda åtgärder.....	8
Avvikelser från arbetshandlingar.....	32
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	32
Övriga handlingar med relevans för ärendet.....	33
Källor.....	33

Administrativa uppgifter

Objekt: Munsö Kyrka

Socken: Munsö

Kommun: Ekerö

Landskap: Uppland

Arbetshandlingar: Langlet Arkitektkontor, se även entreprenörer nedan

Länsstyrelsens beslut: 433-08-98156, 433-29871-2011

Byggherre/beställare: Svenska kyrkan Ekerö Adelsö – Munsö Lovö

Byggledare: Ingemar Sundberg, Sundberg byggadministration

Arbetsgrupp: Ingemar Sundberg, Solveig Brunstedt, Henrik Mattsson (under april – juni månad 2012 har Berit Eidner efterträtt), Thomas Jacobsén, Ann-Britt Lindberg, Isabel Långström, Bengta Redlund, Eeva Axe, Tomas Erlandsson, Kerstin Lindberg, Thomas von Gegerfelt

Entreprenörer:

Konservatorsarbeten: Konservator Thomas Wängelin, Theresia Strömgren

Bänkmålning: Recreo Bygg AB

Glasmästare: Ekerö Glasmästeri AB

Sadelmakeri: Lindéns Sadelmakeri AB

Smidesarbeten: Conny Wallin

Ställningsbyggnad: Dala Byggentreprenader AB

Byggnadsarbeten: Byggnads AB Hörnstenen

Belysning: Ljusbyggarna AB, Klas Möller

El-installationer: Wasastadens Eltjänst AB

Ljudanläggning: Sontax AB

VA-installationer: Munsö VVS AB

Saneringsarbeten: Ocab Stockholm AB

Fuktmätning: Linköpings universitet – Culture Bee

Städarbeten: Sirkku Granlund

Larm: Alarum Larm AB

Kontroll:

Tillsyn: Länsstyrelsen i Stockholm genom Carl-Henrik Ankarberg, förste antikvarie

Antikvarisk kontrollant/medverkan: Stockholms läns museum genom

Hedvig Bellberg, bebyggelseantikvarie

Byggnadstid: januari 2011 – maj 2012

Antikvarisk slutbesiktning: 18 juni 2012, närvarade vid denna gjorde:

Ingemar Sundberg, Solveig Brunstedt, Berit Eidner, Carl-Henrik Ankarberg och

Hedvig Bellberg.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Utförda åtgärder har bestått i att genomgripande restaurera kyrkorummet. Rengörings- och konserveringsarbeten av kalkytskikten på väggar och i valv har utförts, samt målning av bänkinredningsdetaljer och komplettering av skåpförvaring m.m. Sakristian var omfattande beväxt med mögel på väggar och i valv, varpå saneringsfirma konsulterades och sanering utfördes.

Större fasta inventarier, såsom altaruppsats och predikstol rengjordes och lösa detaljer fästes. Altarringen bättringsmålades och försågs med ett nytt knäfallsskin. Lösa inventarier, såsom vapensköldar togs ner och sågs över, viss patina bevarades.

Ny eldragning, nya radiatorer i kyrkans vapenhus och nya högtalare installerades samt ljus kompletterades eller byttes ut.

Utöver att invändigt åtgärda belysningen försågs kyrkan utvändigt med kompletterande belysning på kyrkogården. Enligt brandförsvarets gällande föreskrifter om räddningsvägar ordnades en mobil stege nedanför ett fönster i bakkoret.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Munsö kyrka låg under medeltiden på gården Bonas ägor, som på 1180-talet då kyrkan tros vara uppförd innehades av ärkebiskopen. Munsö kyrka uppfördes som rundkyrka, troligtvis ur försvarssynpunkt. Den är en av åtta rundkyrkor i landet och tre i länet varpå den utgör ett sällsynt inslag i det svenska kulturlandskapet.

Utvändigt är kyrkan vitputsad, till medeltidskonstruktionen en gråstenskyrka, med tillbyggnader i tegel. Tillbyggnader har skett genom århundradena och idag är kyrkan planmässigt utformad med rundhus (rotunda), högkor mot öster, sakristia mot norr, gravkor mot söder, orgelkor (bakkor) mot väster och vapenhus mot söder. Under 1300-talet tillkom sakristian, under 1400-talet uppfördes vapenhuset, 1651-58 tillkom gravkoret, uppfört för släkten på Bona gård, sedan 1705 ätten Gierttas gravkor. 1704-8 uppfördes bakkoret och barockhuven på tornet tillkom och 1719 tillkom dagens kantiga högkor och ersatte ett tidigare halvrunnt kor.

Invändigt är kyrkan vitkalkad och sparsamt dekorerad, kyrkan vitkalkades 1856. Rotundan täcks av ett stjärnvalv från 1400-talets slut. Predikstolen är från 1600-talet. De slutna bänkkvarteren går i en grå färgton, och härstammar delvis från 1774. Kvarteren har därefter byggts om 1838, 1856 samt under renoveringen på 1960-talet. En bänkdörr i mitten av det norra kvarteret är från 1600-talet och avviker från resterande bänkdörrar. Denna återsattes på 1960-talet. Från 1700-talet finns några bänksidor bevarade under predikstolen samt är delvis återanvända i det norra bänkkvarterets andra rad. I en grå färgskala går också den av Lars Olsson, Hans Behms verkstad, uppförda predikstolen från 1654 samt den år 1838 byggda orgeln av Pehr Zacharias Strand, som står i orgelkoret.

Under 1900-talet har bland annat altarpuppen tillkommit, 1905, dock med ett ramverk från 1719, och flera inventarier har återställts till sina originalutföranden, såsom predikstolen 1961 och orgeln 1981. Den senaste invändiga restaureringen av Munsö kyrka, före ifrågavarande, slutfördes 1967.

Utförda åtgärder

Kyrkorum/Väggar och valv

Rundhuset, orgelkoret samt sakristian är kalkade på väggar och i valv, medan altarkoret är limfärgat och vapenhuset kalkat i valv och limfärgat på väggar. Rengöring av alla väggar, tak och valv utfördes av konservatorerna Thomas Wängelin och Teresia Strömgren. Rengöringen gjordes med gomma pane – en deg med suddande effekt gjord på en blandning av mjöl, vatten, kopparsulfat och målarsoda. På de ställen där kalkfärgen eller limfärgen hade flagnat eller sprickor hade bildats bättringsmålades samt kalkspacklades. (För detaljer om konservatorsarbetena hänvisas till konservatorsrapporten, namngiven under punkten *övriga handlingar med relevans för ärendet*, längst bak).

Fig 1. Stjärnvalvet innan rengöring Lp_2012_00320. Foto: L. Sundström

Fig 2. Stjärnvalvet efter rengöring Lp_2012_00229 Foto: H. Bellberg

Fig 3. Predikstolen Lp_2012_00230. Foto: H. Bellberg

Predikstol, orgelfasad, altartavla samt nummertavlor

Predikstolen tillkom 1654 och har sedan restaureringen 1961 ett återskapat autentiskt utseende. Den är dekorerad med förgyllda vapen, ornament och de fyra evangelisterna samt Petrus. Orgeln är byggd 1837-38, men ombyggd 1911 och återställd 1981. Altartavlan har en glasmålning med Kristus på korset donerad kyrkan 1905 och omges av ett ramverk från 1719.

Predikstolen torrenjordes och borstades och enstaka lösa föremål, en tallkotte och ett ängelhuvud, tillhörande stolen fästes. Orgelfasaden rengjordes, altartavlan skrapades från stearin samt förgyllda delar rengjordes och nummertavlorna borstades och förgyllda ytskikt fästes av konservatorerna.

Fig 4. Orgeln Lp_2012_00232. Foto: H. Bellberg

Fig 5. Altaret och altartavlan Lp_2012_00233. Foto: H. Bellberg

Omklädnad av altarring och knäfall

Altarringen och knäfallet stoppades om och kläddes om med ett mellangrått skinn (art.nr: Slate 79134). Skinnets nitfästen, på insidan ringen, täcktes med en limmad skinnlist. Arbetet utfördes av AB Lindéns Sadelmakeri & Tapetserarverkstad. Altarringens balustrad bättringsmålades.

Fig 6. Altarringens insida med skinnlist över nitfästena
Lp_2012_00264. Foto: H. Bellberg

Fig 7. Nytt skinn på altarringen och knäfallet Lp_2012_00322. Foto: H. Bellberg

Fig 8. Det tidigare marmoreringsmåleriet bredvid den bevarade äldre dörren som härstammar från 1600-talet, i bänkkvarteret mot norr Lp_2012_00286. Foto: H. Bellberg

Bänkinredning

Bänkkvarteren är utförda i trä med dörrar in till varje bänkrad. Det finns tre kvarter, varav det norra sträcker sig genom hela rundhuset och det sydöstra, främre kvarteret, och det sydvästra, bakre kvarteret, delar sig vid ingången genom vapenhuset. Innan restaureringen hade dörrspeglarna en marmoreringsmålning i en grågul ton. Mitt i det norra kvarteret sitter en dörr från 1600-talet i en jämförelsevis gråblå färgton. Ytterligare två till tre avvikande gamla dörrsidor finns längst in under predikstolen. De härleddes till 1700-talet. Två stycken avsågade bänksidor i samma snitt påträffas även i det norra bänkkvarteret i rad två nära predikstolen. Denna typ är beprydd med något som liknar en uppochnedvänd fransk lilja. De slutna bänkkvarteren tillkom på 1770-talet, men har byggts om 1838, 1856 samt 1961. Vid den senaste sattes 1600-talsdörren från en tidigare bänkinredning in.

Målning av bänkdörrarnas yttre sidor, överliggare och övre psalmbokhyllor samt av vägglisterna utfördes, i samma stil som tidigare. Dörrspeglarna marmoreringsmålades i gråa färgtoner för att anpassas till 1600-talets enstaka bänkdörr med grå marmoreringsmålning. Måleriarbetena utfördes av Recreo Bygg AB, genom målarna Thomas Edin och Anders Jacobsén.

Fig 9. Till vänster i bild syns den nya marmoreringsmålningen. Lp_2012_00269. Foto: H. Bellberg

Fig 10. Utsidorna är målade och marmoreringsmålade i en grå nyans, liknande den på den äldre dörren. Lp_2012_00270. Foto: H. Bellberg

Fig 11. Ytterligare gamla bänkkvartersidor från 1700-talet befinns dolda under predikstolen. Lp_2012_00283.
Foto: H. Bellberg

Fig 12. Delar av 1700-tals bänkinredning i andra bänkraden i norra kvarteret Lp_2012_00265.
Foto: H. Bellberg

Golv

I bänkkvarteren är trägolvet synligt och lagt 1856. Trägolvet inunder mattan i gångarna är från 1960-talet. Även i orgelkoret ligger ett trägolv inunder mattan, medan det i högkoret, sakristian och vapenhuset ligger ett kalkstensgolv som tillkom på 1960-talet.

Den mörkröda heltäckningsmatta som täcker trägolvet i rundhusgångarna ångtvättades och trägolvet i bänkraderna såpskurades.

Fönster

Fönstren i kyrkans rundhus fick sin nuvarande rundbågiga form 1856. Både högkoret och bakkoret har rundbågiga fönsteröppningar, så även sakristian och gravkoret. I gravkoret har fönstren äldre blyspröjs. Rundhuset har två fönster, placerade mot norr samt mot söder, öster om vapenhuset. Det fanns tidigare ytterligare ett norrfönster bredvid predikstolen som idag syns som en nisch där tre helgonfigurer placerats.

Fönsterbänkar lagades med gipsbruk i den mån det behövdes och ströks med latexfärg. Samtliga fönster putsades efter restaureringsarbetenas slutförande. Nödutgången i det södra fönstret i orgelkoret förstörades genom delning av fönstret, vars nedre del, nedanför bågformen högst upp i fönstret, försågs med en ny vänsterhängd karm och gjordes utåtgående. (Se vidare under punkten *räddningsväg*).

Fig 13. Det södra fönstret i orgelkoret försågs med en nödutgång Lp_2012_00271.
Foto: H. Bellberg

Fig 14. De främre bänkraderna och högkoret Lp_2012_00301. Foto: H. Bellberg

Figur 15.
Det mögelhärjade valvet i sakristian innan, samt under rengöring med gomma pane LP_2012_00288. Foto: H. Bellberg

Figur 16.
Valvet i sakristian efter mögelsanering, limkalkfärgning och kalkfärgning LP_2012_00272. Foto: H. Bellberg

Sakristia

Vid en första rengöring med gomma pane, utförd av konservatorerna, upptäcktes att sakristian var mögelhärjad och prickig i valv och på väggar, främst i tunnvalvet, pga dålig ventilation i rummet.

Ocab saneringsfirma konsulterades och mögelpåväxten i valv och på väggar sanerades, efter att inventarier såsom skåp och vattendragningar tagits bort. En fukt- och temperaturmätning gjordes även i hela kyrkan. Linköpings universitet konsulterades, genom projektet Culture bee – wireless monitoring of cultural heritage. Valvet och väggarna i sakristian lagades med kalkbruk och ströks efter blästringen slutligen med limkalkfärg varefter ytorna ströks tre gånger med kalkfärg. En luftspalt om 15 cm togs upp i vardera sidan i fönsternischen mot norr, för att skapa ett bättre klimat. Vinkellister monterades för att dölja luftspalten. Dörren till predikstolen (som har sin ingång via sakristian) är otät och lämnades sådan. Håltagning utfördes i sakristians västra mur för dragnings av vatten. I marken intill anordnades en stenista för avlopp. I det norra av sakristians skåp anordnades en bänk med vask för rinnande vatten samt varmvattenberedare. Skåpen var mögelhärjade varför underredena fick bytas ut. Resterande skåpdelar kunde återanvändas. Recreo Bygg AB sanerade hyllorna och lådorna. I nischskåpet i sakristian isattes kraftigare glas och lås, för att inbrottssäkra skåpet, där kyrksilver förvaras. För att få luft att strömma fritt i hela kyrkan hålls skvallerluckan i innertaket i kupolens mitt öppen året om (se foto på stjärnvalvet). Ett hål togs upp i isoleringen ovan, var ett rör/en ventil om 50x12,5 cm placerades. Efter åtgärden fungerade termiken bra.

Figur 17.
Fönstret i sakristian
försett med luftspalt för
bättre ventilation
Lp_2012_00304
Foto: H. Bellberg

Figur 18. Vinkellister döljer luftspalterna Lp_2012_00273. Foto: H. Bellberg

Figur 19.

Vask för rinnande vatten i skåpet i sakristian, foto taget innan sanering av sakristian Lp_2012_00307. Foto: H. Bellberg

Vapenhus

Rengöring av väggskikten utfördes med gomma pane. I hörnen syntes fuktgenomslag och putssläpp, särskilt på den västra sidan, som skrapades bort och putsades om.

Lagningarna gjordes med kalkbruk och kalkfärg. Elementet som satt på den södra väggen togs bort och väggen lagades. Vita sladdar längs med golvet/muren inne i vapenhuset sattes ihop med enhetliga klämmor och målades in i en färg välliknande den sandsten som utgör omfattningen i portikkollonnerna som flankerar ingången till rundhuset, den ursprungliga ingången till medeltidsrundkyrkan, försedd med medeltida järnbeslag. Belysning i form av en spotlight placerades långt ner i träskåpsinredningen i den västra nischen och riktades mot trappsteget in till rundhuset. Ytterdörren till kyrkan kompletterades på utsidan med släthyvlade brädor, ambitionen är dock att inom en snar framtid raspa och därpå måla brädorna svarta, för att efterlikna ohyvlat virke. Dörren hade, efter ett inbrottsförsök hösten 2011, hängt sig varpå gångjärnen fick kompletteras med järnringar för att lyfta dörren så att kolven passade i låsringen. Väggen invid kyrkporten lagades därefter av konservatorerna.

Figur 20.
Kyrkporten efter det att gångjärnen åtgärdats, de släthyvlade brädorna syns nedtill
Lp_2012_00274. Foto: H. Bellberg

Figur 21.
Sladdarna längs med golvet/muren i vapenhuset innan målning. På den ursprungliga porten syns medeltida
järnbeslag. Lp_2012_00310. Foto: H. Bellberg

Figur 22. Sladdarna efter målning och klamring, samt belysningen fästad i skåpet Lp_2012_00275. Foto: H. Bellberg

Konservering av föremål

Ett porträtt som blivit mögelangripet, då det hängde i sakristian, konserverades och hängdes åter på sin plats. Ljushållarna på väggarna i valvet mot högkoret, kyrksilvret i sakristian, helgonfigurerna i rundhuset och andra föremål rengjordes innan de återplacerades.

Böcker

En inventering över församlingens böcker gjordes där gallring av dels övertaliga skrifter dels mögelangripna, mindre värdefulla, böcker valdes bort. Utvalda böcker konserverades. Resterande böcker borstades av och befanns i ett fullgott bevarandeskick. Under arbetena förvarades böckerna i Gierttas gravkor.

Mässhakar

De kyrkliga textilierna förvarades i sakristians mögelangripna skåp, men då de kontinuerligt har använts upptäcktes inga skador på dessa. En konservator undersökte dem. Under restaureringsarbetet flyttades bl.a. mässhakarna tillfälligt till familjen Almkvist på Norrby gård.

Vapensköldar

De tre vapensköldarna, Blixenstiernas, Nordschölds och Adelstiernas, nedtogs från rundhusets väggar under konserveringsarbetena. De skadades vid nedtagning och upphängning i en del av bladverket samt en förgylld del på A:s vapen, en blå/förgylld respektive en förgylld ranka på N:s vapen och en silverdel på B:s vapen. När de fästes tillbaka limmades de avfallna delarna på och bakomliggande armaturer kopplades till så att ljuskällor belyser vapnen bakifrån, med ljuset framträdandes ovan ifrån. På den nordvästra väggen sitter vapnet tillhörande Blixenstierna högt placerat med ett hängande svärd under. Öster om vapenhuset hänger Blixenstiernas vapen och väster om vapenhuset hänger Adelstiernas vapen. Under arbetena förvarades sköldarna i Gierttas gravkor.

Figur 23.
Två av de tre stora vapnen i rundhuset, t.v. Nordschölds och t.h. Blixenstiernas Lp_2012_00313.
Foto: H. Bellberg

Figur 24.
Blixenstiernas vapen med svärdet nedan Lp_2012_00276. Foto: H. Bellberg

Figur 25.
Adelstiernas vapen. Belysningen lyser i överkant på vapnet Lp_2012_00316. Foto: H. Bellberg

Figur 26. Den gamla skåpinredningen samt bänkförvaringen skymtar i det södra hörnet bakom orgeln. Lp_2012_00277.
Foto: L. Sundström

Skåp och manöverutrustning

I bakkoret fanns två låga skåp placerade längst bak. Nya högsåp i trä för förvaring av bl.a. noter monterades och målades in i en välliknande kulör till den orgeln har, en ljus grågrön ton. Skåpsatserna kom från Fredells och målades av Recreo Bygg AB. De är placerade i vardera bakre hörn i orgelkoret. Rundade, matta knoppar i zink, crom, nickel valdes till skåpens dörrar. Även den bänkförvaring som finns utmed väggen målades. Styrpulpeten, som tidigare stod bakom det södra bänkkvarterets sista rad, placerades på den norra sidan. Detta för att vaktmästaren lättare skall kunna ha uppsikt över ingången till kyrkan, vilken kan ses från denna plats. Pulpeten dirigerar ljud och ljus och målades in lika resterande bänkrader, med marmoreringsmålning.

Figur 27. Den nya skåpinredningen, det södra skåpet i orgelkoret, även bänkförvaringen har målats in i samma kulör Lp_2012_00319.
Foto: H. Bellberg

Figur 28. Den nya styrpulpiten, målad i samma färgton som övriga snickerier Lp_2012_00278.
Foto: H. Bellberg

Högtalare

Högtalare, tidigare installerade i rundhusets norra fönster respektive på motsvarande sida på södra rundhusväggen, demonterades. I deras ställe monterades en ny huvudhögtalare på väggen till vänster intill predikstolen i rundhuset, lodrätt placerad med basen vid trälisten mitt på väggen. Till att börja med placerades huvudhögtalaren för högt, som på bilden nedan. Den justerades och sitter längs med listen, (se fotot av predikstolen). Två mindre högtalare monterades på väggen till höger om predikstolen.

Figur 29. Huvudhögtalaren placerad väster om predikstolen, och de två mindre högtalarna öster om predikstolen. Den ena skymtar på väggen i högkoret Lp_2012_00323. Foto: H. Bellberg

Figur 30. Spotlightslinga i orgelkoret (på bilden tre stycken spotlights, sedermera endast två stycken) Lp_2012_00266.
Foto: H. Bellberg

Belysning

För den nya belysningen drogs jordade ledningar, dock eftersträvades att använda befintliga ledningar i den mån det var möjligt. I högkoret hade tidigare ledningar dragits i spår i väggen. Denna metod användes inte, utan en reversibel lösning, där ledningarna gömdes utmed väggar eller under mattor tillämpades. Belysning i form av spotlights från tre olika ljusarmar installerades. En ljusarm med två spotlights placerades i bakkorets tak i linje med ljuskronan. Ett litet hål i taket togs upp för att leda ner elsladden från vinden. Två ljusarmar med tre spotlights vardera placerades i högkoret, ej synliga från rundhuset, på vardera sida om valvet, i vardera nisch. Bakom de två nummertavlorna i högkoret monterades läsbelysning som kan riktas mot altaret. Belysningsarbeterna utfördes av Wasastadens Eltjänst AB som utgick från ett åtgärdsförslag upprättat av Ljusbyggarna AB, Klas Möller.

Figur 31. Spotlightslinga i högkorets nischer (tre plus tre spotlights, på bilden dock två i den norra) Lp_2012_00305.
Foto: H. Bellberg

Figur 32.
Den gamla belysningen
bakom den norra nummertavlan
Lp_2012_00267
Foto: L. Sundström

Figur 33.
Den nya belysningen
bakom den norra nummertavlan
Lp_2012_00308
Foto: H. Bellberg

Radiatorer och elförsörjning

Två små vita korrugerade elburna element (olja) placerades på den södra väggen i vapenhuset, på var sida om kyrkporten. Efter diskussion om huruvida ett nytt element skulle placeras lika det tidigare, på den östra väggen, eller som de nya, på den södra väggen godkändes den senare placeringen. Det gamla elementet avlägsnades, väggen putsades och retuscherades av konservatorerna och i den östra nischen har nu enbart kistan sin placering. Denna stod tidigare framför elementet varpå energiförsörjningen försämrades. En ny elcentral placerades i ett skåp i bakkoret bakom orgeln. Installation av el i sakristian, till vv-beredare och belysning ovan bänken, gjordes samt framdragnings av elkablar utfördes till samtliga armaturer som monterades. Även framdragnings av kabel till högtalarsystemet utfördes och förstärkning av infästningsanordning för takkrona gjordes.

Figur 34. De två nya elementen i vapenhuset placerades mot söder Lp_2012_00268. Foto: H. Bellberg

Figur 35. Det gamla elementet befanns tidigare bakom kistan i den östra nischen i vapenhuset Lp_2012_00311. Foto: H. Bellberg

Utvändig belysning

Ny parkarmatur monterades lika befintlig, som kompletterades med tre stolpar med lyktor. Stolpen söder om kyrkan kompletteras senare med fasadbelysning. En befintlig stolpe direkt öster om kyrkan höjdes och försågs med en spotlight.

Grindstolpar

Kalkfärgen på grindstolparna hade flagnat nedtill. Huvarna som täcker ovensidorna når inte ut över basen på stolparna, då stolparna har en bredare bas än topp. Inför invigningen bättringsmålades grindstolparna provisoriskt med silikatfärg.

Figur 36. Grindstolparna med den avskavda basen Lp_2012_00282. Foto: H. Bellberg

Figur 37. Grindstolparna när de bättringsmålats inför invigningen av kyrkan Lp_2012_00302. Foto: H. Bellberg

Figur 38. Anslagstavlan efter målning Lp_2012_00284. Foto: H. Bellberg

Anslagstavla

Den befintliga anslagstavlan behålls tillsvidare. Tavlan rengjordes och målades och till tavlans plats drogs belysning i ifrågavarande skede för att vid ett senare tillfälle kunna monteras på en ny anslagstavla.

Räddningsväg

Som utrymningsmöjlighet kommer en flyttbar stege på hjul att kunna användas vid mässor. Stegen placeras utanför det södra fönstret i orgelkoret som försågs med en nödutgång. Fönstret sitter knappt två meter ovanför marknivån på utsidan. Marken är där ojämn och sluttar nedåt från fasadmuren. Stegen antas trots det kunna stå tillräckligt stadigt på gräset. Conny Wallin på Wallin, Mark, Renovering och Maskin, Adelsö tillverkade utrymningsstegen.

Figur 39.
Utrymningsfönstret
i orgelkoret.
Lp_2012_00261
Foto: H. Bellberg

Figur40.
Stegen utanför nödutgångsfönstret
utan någon plattsättning undertill.
Lp_2012_00321
Foto: H. Bellberg

Avvikelser från arbetshandlingar

Restaureringen av kyrkan innebar ett omfattande arbete som föregicks av ett flerårigt planeringsarbete. Detta medförde nya uppgifter att ta ställning till under arbetets gång. Kyrkorummet är i sina äldsta delar medeltida. Flera nutida inslag tillkom, såsom uppdaterade ljud- ljus-, värme-, och vattensystem. Efter förutsättningarna gjordes det bästa av situationen och varsamhetshållning intogs till största del.

I rundhuset placerades den stora huvudhögtalaren tätt intill predikstolen, vilket anses som det minst smickrande nya inslaget i kyrkomiljön, men trots detta begicks ingen egentlig avvikelse från planen. Vid framtida restaureringar förespråkas, om tillräckligt, en återgång till ett rent rundhus. Huvudhögtalaren monterades till att börja med för högt upp på väggen bredvid predikstolen. Detta justerades efter invigningen av kyrkan. Den är nu placerad som tänkt, med basen i höjd med väggbandet. I det något mindre känsliga vapenhuset försågs sydväggen med två nya element på var sida om ingången, vilken utgjorde en bättre placering än den tidigare, ett element placerat bakom en kista på östväggen. De nya elementen sattes upp utan kontrollantens medverkan. Efter en första översyn ansågs att de skulle skjutas isär något, så att de inte var synliga i ögonfrån vid inträdet i kyrkan. Detta verkställdes inte, pga av att nya hål i väggen skulle behöva tas upp. De är i övrigt tillfredställande placerade. Under konserveringen av sakristian upptäcktes att denna var mögelhärjad vilket innebar oförutsett arbete med sanering, både av rummet och av de inventarier som tagit skada av angreppen.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Munsö kyrka och kyrkomiljö omfattar ovärderliga kulturhistoriska värden. Ambitionsnivån under den invändiga restaureringen av kyrkan var hög och stämningen bland de inblandade i arbetsgruppen engagerande.

Renoveringen utfördes i enlighet med programhandlingar och reviderade programhandlingar och länsstyrelsens beslut gällande dessa. Konservators- och målningsarbetena utfördes yrkeskunnigt och hantverksmässigt beträffande vad kyrkomiljön fordrade. Övriga arbeten utfördes i enlighet med programhandlingar och blev väl utförda.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Wängelin, Thomas, Strömgren, Teresia, Konservatorsrapport för Munsö kyrka, Uppland, Väggar och valv, Uppsala 2012-06-17

Munsö kyrka, Ekerö kyrkliga samfällighet, Program för invändig restaurering, 2008-11-24, Munsö kyrka Interiörprogram, Langlet Arkitektkontor, 2008

Möller, Klas, Munsö kyrka, Renovering kyrkorummet 2011-2012, Åtgärdsförslag el och belysning 2011-10-31, Ljusbyggarna AB, 2011

Andersson, Lars, Skalltak och raseringsmassor vid Munsö kyrka: arkeologisk schaktkontroll norr om Munsö kyrka, Ekerö kommun och socken, Uppland, Rapport 2011:46, Stockholms läns museum, Stockholm, 2011

Källor

Tuulse, Armin, Kyrkor i Färentuna härad: västra delen: konsthistoriskt inventarium, Generalstabens litografiska anst., Stockholm, 1954

Legars, Niss Maria, Munsö kyrka, Stockholms stift, Stockholm, 2008

Brunstedt, Solveig, Visst kan väggar tala, Munsö kyrka berättar sin historia, Munsö kyrkoråd, 2001

Bebyggelseregistret, RAÄ, Munsö kyrka, interiörbeskrivning 2005-02-02

Minnesanteckningar från arbetsgruppens möten

Se även foto i: Kyrkfönstret, Nyheter och information från Ekerö, Adelsö-Munsö och Lovö församlingar, Nr. 1 2012, sid. 11